

Олійник К. Д.
*аспірант кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин,
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-366-1-34>

ЦИФРОВИЙ РОЗРИВ І СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ

Цифровий розрив досліджується з позицій цифрової нерівності: глобальної, національної та індивідуальної. У фокусі досліджень також постає еволюція цифрового розриву: перший рівень – це доступ до цифрової інфраструктури, другий рівень – освоєння цифрових компетенцій, а третій рівень – можливості та життєві шанси (розрив корисності). У соціальному аспекті цифрова нерівність проявляється через якість та кількість кваліфікованого капіталу, на який впливає не лише рівень доходів, а й такі змінні, як стать [1], вік, рівень освіти, характер роботи та інформаційні потреби особистості [2]. Найбільш уразливими з цього погляду є такі соціальні групи, як люди похилого віку та жителі невеликих населених пунктів на периферії. Соціальний капітал впливає три рівні цифрового розриву. Соціальний, економічний та культурний капітал не тільки породжує цифровий розрив між людьми, які (не) можуть отримати доступ до Інтернету (перший рівень цифрового розриву), а й на нерівність з погляду мотивації, навичок та цілей використання (другий рівень цифрової нерівності) та на нерівність з позицій вигод (соціальних, культурних, економічних, особистих, політичних), які можуть отримати в Інтернеті (третій рівень цифрової нерівності). Більшість дослідників досліджували саме роль соціальних, культурних, економічних та демографічних змінних, які впливають на інтенсивність використання Інтернету [1–4].

Початковий технократичний підхід до цифрового розриву як соціального та культурного явища, що наголошує на нерівності у забезпеченні доступу до технологій, застарів. Цей підхід, який визначається як перший рівень цифрової нерівності, розглядав цифрову нерівність з погляду «тих, хто має і не має» [5]. Протягом багатьох років такий підхід доповнювався різними теоретичними моделями, які

наголошують на цифровій нерівності як наслідок різних мотивацій, різних навичок, різного використання та різних можливостей, створюючи те, що було визначено як другий рівень цифрової нерівності [4]. Іншими словами, ми перейшли від першого рівня, що базується на доступі до Інтернету, до більш складного рівня, що базується на нерівності у використанні ІКТ та Інтернету [5]. Нині формується новий рівень цифрового розриву, що ґрунтується на соціальних та культурних вигодах, що отримуються від доступу до Інтернету та його використання.

Третій рівень цифрового розриву тісно пов'язаний з різними типами капіталу і, зокрема, із соціальним капіталом. Справді, нова форма цифрової нерівності наголошує на нерівності у реінвестуванні в соціальну сферу цінної інформації та знань, набутих в Інтернеті. Зокрема, досвід користувачів впливає на те, як вони шукають та обробляють інформацію в Інтернеті, що, своєю чергою, може відкривати нові можливості, які можна було монетизувати на ринку [6]. Таким чином, наш попередній досвід впливає на те, як ми отримуємо доступ до Інтернету та використовуємо його (перший та другий рівень цифрової нерівності) та як ми реінвестуємо цінну інформацію у соціальну сферу (третій рівень цифрової нерівності), щоб покращити наші життєві позиції. Отже, ми стверджуємо, що соціальний, культурний та економічний капітал сприяє генерації цифрового капіталу, який, у свою чергу, впливає на кількість та типи онлайн-діяльності, тим самим впливаючи і на соціальний, культурний, економічний капітал.

Причиною появи концепції цифрового капіталу можуть стати роботи, які доводять зміну ролі людського капіталу нових економічних умов. На думку дослідників [7; 8], у нову епоху людський капітал є найважливішим ресурсом продуктивності. Категорія «цифровий капітал» використовується по відношенню до ресурсів, на яких базується розробка нових послуг і продуктів для цифрової економіки і служить розумінню взаємозв'язку між підтримкою технологій та їх використанням у сфері вищої освіти. Феномен цифрового капіталу привернув особливу увагу під час пандемії Covid-19, коли в умовах розвитку віддаленої зайнятості, цифрової праці, онлайн-освіти цифровий капітал став розумітись у категорії людського капіталу. З цих позицій явище цифрового капіталу сприймається як особливий вид людського капіталу у цифровій економіці. Під цифровим капіталом розуміються матеріальні та нематеріальні ресурси, що визначають

ступінь чи рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). С. Парк та М. Рагнедда були одними з перших, хто докладно вивчив цифровий капітал. М. Рагнедда визначив цифровий капітал як сукупність внутрішніх здібностей (цифрових компетенцій) та зовнішніх ресурсів (цифрових технологій), які можуть історично накопичуватися та переноситися з однієї сфери до іншої, як сполучний капітал між офлайн-і онлайн-досвідом [7]. Для С. Парка цифровий капітал є цілісною цифровою екосистемою, яка формується на основі взаємодії людини з цифровими технологіями [8].

Взаємні зв'язки між цифровим і соціальним капіталом демонструє феномен «віртуальних спільнот»: індивідуальний «цифровий капітал» користувачів спирається на існуючий соціальний капітал, що ґрунтується на відносинах і довірі між людьми, розташованими в конкретних місцях. Отже, створення «віртуального співтовариства», заснованого на спільних інтересах, поглядах і перспективах, може створити «міцні зв'язки», які збільшують те, що С. Парк визначає як «соціальний капітал, що сприяє громадянській активності».

Розширення соціальних мереж впливає на збільшення чи зменшення цифрового розриву. Соціальні мережі розглядаються як інструмент, який збільшує соціальний капітал шляхом генерування свого роду сполучного соціального капіталу: з одного боку, якщо створюються тісні групи (що характеризуються високим рівнем соціального капіталу), то вони можуть стати винятковими чи такими, що загострює проблему дискримінації та соціальної нерівності; з іншого боку, коли групи надто різномірні, соціальні мережі можуть стати ареною конфліктів між людьми та групами, які не поділяють однакові точки зору.

Зазначене дозволяє встановити, що цифровий та соціальний капітал пов'язані на різних рівнях: створення віртуальних спільнот залежить від здатності користувачів трансформувати свій існуючий соціальний капітал у віртуальний капітал. Потенційні зв'язки між зростанням активності в Інтернеті та «владодою» в офлайні є ще одним свідченням того, що віртуальний вимір відображає існуючі соціальні структури. Нарешті, одну з найбільш очевидних точок дотику соціального та цифрового капіталу можна виділити у механізмах створення довіри. Фактично, схоже, що «кібердовіра», а також впевненість та довіра до середовища Інтернету можуть бути підірвані відсутністю досвіду, знань та цифрових навичок, що впливає на кількість потенційних вигод, які отримують від використання Інтернету. З цих міркувань випливає

визначення цифрового капіталу як незалежного капіталу, але тісно взаємопов'язаного з іншими формами капіталу, і, насамперед, із соціальним капіталом. Як наслідок, цифровий капітал може бути визначений не лише як набір навичок, інфраструктур, компетенцій, досвіду, знань та здібностей, але також як взаємозв'язки, віртуальні соціальні мережі, довіра, мотивації, що виникають з інших типів капіталу (економічного, соціального, політичного, особистого та культурного) та може бути перетворений на них.

Література:

1. Krenz A., Prettnner K., and Strulik H. Robots, Reshoring, and the Lot of Low-skilled Workers. *European Economic Review*. 2021. № 136. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103744>
2. Krusell P., Ohnian L., Rios-Rull J.V, Violante G.L Capital-Skill complementarity and inequality: A macroeconomic analysis. *Econometrica*. 2002. № 68 (5). P. 1029–1053.
3. Булатова О. В., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? Нові виміри глобальних асиметрій соціально-економічного розвитку в умовах техноглобалізму. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка*. 2023. Вип. 25. С. 45–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57>
4. Резнікова Н. В., Булатова О. В., Шлапак А. В., Іващенко О. А. Платформізація цифрової економіки чи техноглобалізм цифрових платформ? Трансформаційний потенціал діджиталізованих екосистем для міжнародного бізнесу і торгівлі. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.1>
5. Резнікова Н. В., Карп В. С, Іващенко О. А. Міжнародний досвід інституційного сприяння розвитку цифрової економіки і протидії загрозам техноглобалізму в умовах інноваційного суперництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 17. С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.17.5>
6. Ragnedda M. and Ruiu M.L. Defining Digital Capital. *Digital Capital, Emerald Publishing Limited*. Leeds. P. 9–38. DOI: <https://doi.org/10.1108/978-1-83909-550-420201002>
7. Ragnedda M. Conceptualizing digital capital. *Telematics and Informatics*. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.10.006>
8. Park S. Digital capital. London: Macmillan. 2017. DOI: <https://doi.org/10.1057/978-1-13759332-0>